

Др Димитрије Димо Вујовић

ЗАХТЈЕВИ КРАЉА НИКОЛЕ ДА СЕ ВРАТИ У ЦРНУ ГОРУ И СТАВОВИ САВЕЗНИКА У ВЕЗИ СА ТИМ УОЧИ ПОДГОРИЧКЕ СКУПШТИНЕ 1918. ГОД.

Велики успјеси савезника на Балкану, а посебно пробој Солунског фронта, током септембра 1918. године, наговјештавали су брз расплет ситуације, па је краљ Никола желио да се нађе у близини, а потом да заједно са савезничким трупама уђе у Црну Гору. Он је на томе нарочито инсистирао, јер је знао да се и његови противници убрзано припремају да прије њега упадну у Црну Гору и тамо прогласе детронизацију династије Петровића и уједињење Црне Горе и Србије под династијом Карађорђевића. Да би парирао ту активност и обезбиједио рестаурацију своје власти, краљ је предузимао разне мјере, међу којима и хитан повратак у Црну Гору, како би могао утицати на догађаје и контролисати их. Жељу да отпутује у Црну Гору изнио је француском посланику Деларош Вернеу у разговору 5. октобра, кад му је рекао да се плаши да Црногорци не направе какву глупост па би хтио да буде близу њих и зато има намјеру да отпутује у Албанију, одакле би се под заштитом савезника вратио на Цетиње. Краљ је био нестрпљив, па је то исто сјутрадан, 6. октобра, и писмено поновио Д. Вернеу. У том писму он, поред осталог, каже: „Треба, апсолутно треба, то сам вам рекао јуче, и то вам данас поново кажем, да ми Француска пружи своју моћну и спасилачку руку. Ја треба, без одлагања да се придружим армији савезника и присуствујем са њом под њиховим побједоносним заставама ослобођењу моје много вољене земље. Учинићу то у друштву официра, мојих официра и неколико гардиста које имам овдје. Ја морам отпутовати. Треба да ме моји несрећни и драги Црногорци осјете поред себе — да знају да је ослобођење близу — да нада прожме њихове душе, у исто ври-

јеме да буду одстрањене из њихових мисли све штетне или опасне сугестије, које би непријатељ на умору могао наметнути”¹.

Ове намјере краља Николе Д. Верне је попратио својим критичким опаскама, тражећи, још прије него је краљ формално и поставио захтјев за повратак, да савезници озбиљно проуче ове планове краљеве, јер би они у Црној Гори изазвали кржаве сукобе, тим прије што би његове противнике помагала Србија. Верне сматра да савезници треба да спријече избијање грађанског рата у Црној Гори, па је потребно да се договоре и заједнички дјелују како Француска не би на себе преузела одговорност.²

У исто вријеме је и командант савезничке источне војске генерал Франше Д’Епере (Franchet d’Esperey) обавијестио министарство рата о мјерама које је предузео према Црној Гори и Херцеговини, па је молио да му саопште какво држање да заузме према влади краља Николе чије је држање било сумњиво.³

У француском министарству спољних послова су овом питању одмах поклонили значајну пажњу, па су већ одмах, правећи биљешке уз Вернеов извјештај и краљево писмо, формулисали неке ставове. Уз Вернеов извјештај од 5. октобра констатовано је: 1) да у Црној Гори постоје двије партије: за и против уједињења, али да се право расположење народа не може знати док земља не буде ослобођена; 2) није могуће да краљ дође у Албанију и прати савезничке трупе; 3) поставља се питање да ли се, када се земља ослободи, њен суверен може спријечити да се врати, па се додаје да је познато да би тај повратак изазвао сукобе — зато питање тога повратка треба изучити и потчинити: а) војним потребама, то јест да краљев повратак не отежа операције и не изазове раздор савезника, (мислећи на Србе) и б) да се у Црној Гори установи ред и слободно функционисање установа, као и да се омогући слободно одређење народа.⁴

У биљешци за министра уз краљево писмо, два дана касније, 7. новембра, већ су изнесени конкретнији и одређенији ставови. Речено је да је народ у Црној Гори, изгледа против краља и да жели уједињење, чега је и краљ свјестан па је зато и изразио жељу да и Црна Гора буде укључена у југословенску државу у једној федеративној форми. Пошто се француске војне власти спремају да у Црну Гору и Херцеговину пошаљу своје емисаре

¹ Archives du Ministère des Affaires Étrangères, Paris (AMAE), Europe 1918—1929, Monténégro vol. 7, p. 57/8, Париз, 5. октобра 1918 бр. 111, Д. Верне — Министарству спољних послова; л. 65, Париз, 6. октобра 1918, краљ Никола Д. Вернеу.

² Исто, р. 55, Париз, 30. септембар 1918, бр. 107, Д. Верне — Министарству спољних послова; р. 57/8, Париз, 5. октобра 1918, бр. 111, Д. Верне — Министарству спољних послова.

³ Исто, р. 61, Париз, 6. октобра 1918, Министар председник и министар рата — Министарству спољних послова, р. 62, Солун, 4. априла 1918, F. D’Eperre — Министарству рата.

⁴ Исто, р. 59/60.

да тамо изазову побуне, сматра се да би краљево присуство у близини своје државе било штетно за војне акције, јер би се он прије свега бринуо за своју судбину и упустио би се у разне интриге, па би постао центар активности која би могла озбиљно омести војне акције. Истакнуто је да то ипак не значи да је тиме краљев суверенитет над Црном Гором оспорен, нити да се фаворизује антидинастички покрет. Краљ и даље остаје легалан суверен и савезници треба да у његово име окупирају земљу. Ипак, пошто не може бити од војне помоћи, већ само од штете, треба онемогућити његово искрцавање на источну обалу Јадрана. У министарству су били мишљења да би било тешко да такав став заузме само Француска, тим прије што Италија жели да се користи краљем Николом против Срба и Југословена. Зато је препоручено да се искористи присуство у Паризу шефова савезничких држава и утиче на њих да прихвате став да војни разлози не дозвољавају да се савезници сагласе са краљевим захтјевом, прије него Црна Гора буде стварно слободна и сигурност у њој обезбијеђена и да му тако одговоре.⁵

Ови ставови су углавном били прихваћени и стајали су у основи укупне будуће активности Француске у вези са овим проблемом. Њих је, мање-више, са извјесним прецизирањима и објашњењима, пренио Пишон, министар спољних послова, Клемансону, предсједнику владе и министру рата, како би овај могао послати одговор Франше Д'Еперуеу и дати му инструкције. Говорећи о подјели Црногораца на противнике и присталице краља Николе, Пишон каже да су краљеви противници најлибералније и најпросвећеније личности у земљи и да желе да се Црна Гора уједини са Србијом и југословенским земљама Аустро-Угарске, не губећи потпуно своју индивидуалност, у једну мање или више федеративну југословенску државу.⁶

Пишон је био увјерен да ће емисари које Ф. Д'Епере има намјеру да употребе за дизање устанка у Црној Гори радити на уједињењу Црне Горе и Србије. Али ако то помаже борби против Аустро-Угарске, Французи не могу одбацити ни та средства, па Пишон сматра да би било корисно да се макар и привидно Србима препусти руковођење и одговорност за тај маневар, да би Французи на тај начин избјегли краљеве рекламације за које може бити потпомогнут од Италије.

Долазак краљев у Црну Гору, каже Пишон, изазвао би сукоб те двије струје, умјесто да их уједини у борби против Аустро-Угарске, што би штетило војним напорима. Да би се то избјегло, као и незгоде у односу са Србима и Италијанима, „врло је пожељно да се не прихвати његов (краљев) пројекат и ја намјеравам да учиним све напоре да убиједим наше савезнике да се томе супротставе као ми”. Ипак, савезничке трупе које буду

⁵ Исто, р. 63, 7. октобра 1918, Биљешка за министра.

⁶ Ова Пишинова тврдња о федералистичкој оријентацији противника краља Николе није у потпуности тачна.

окупирале Црну Гору, додаје Пишон, не могу а да не воде рачуна да је краљ Никола легални суверен Црне Горе. Такође те трупе, иако треба да се труде да он што дуже остане ван Црне Горе, не могу отворено помагати његове противнике.⁷

У том духу је Клемансо и послао 10. октобра 1918. одговор и инструкције Ф. Д'Епереу.⁸

Краљ Никола је, наравно, у вези са својим повратком у Црну Гору, предузимао кораке не само код Француза него и код других савезника, у првом реду Италијана, који су му били наклони, и то преко два канала: дипломатским путем и преко своје кћерке италијанске краљице Јелене. Тако је, на примјер, почетком октобра 1918, у исто вријеме када и са Д. Вернеом, разговарао и са Сонином, италијанским министром спољних послова, који је био на међусавезничкој конференцији у Паризу 7. октобра, на којој се расправљало о окупацији Албаније и Црне Горе. Тих дана краљ је разговарао и са маркизом Монтаљаријем (Montagliari), италијанским послаником. Обојици је краљ изнио своје планове и жељу да пође у Албанију да би био у близини Црне Горе и могао утицати на збивања у њој.

Захтјев је био незгодан и они у оном тренутку нијесу били спремни да га прихвате, па су краљу савјетовали да одустане од своје намјере.⁹

Знајући за та обраћања и утицај који Италија има на краља Николу француска дипломатија је предузела кораке да се и Италија придружи њеном ставу о штетности повратка краља Николе у Црну Гору прије него се отуда протјера аустроугарска војска и стање у земљи стабилизује. Зато је утицајни француски амбасадор у Риму Барер (Barère) опширно обавијештен о гледању министарства спољних послова на све то и позван да хитно разговара с италијанском владом о плановима краља Николе и о њиховој неоправданости и неприхватљивости. При том је речено да краљ Никола, ако хоће, може слободно отпутовати у Италију, али да италијанска влада преузима потпуну одговорност ако при томе буде дала неку врсту покровитељства антисрпској активности, у коју би се краљ без сумње упустио.¹⁰

Барер је одмах разговарао са Сонином, министром спољних послова Италије. Сонино је изјавио да је сагласан са ставовима француске владе, али је тражио да се Италија у вези са тим не истура напријед, због веза краља Николе и италијанскога двора

⁷ АМАЕ, Europe 1918—1929, Monténégro vol, 7, p. 68/9, Париз, 8. октобар 1918, бр. 3797, Пишон — Клемансоу.

⁸ Исто, p. 80/81, 10. октобра 1918, тел. бр. 13042 БС/3, Клемансо — Ф. Д'Епереу.

⁹ Др Драгољуб Живојиновић, *Питање Црне Горе и мировна конференција*, с. 8—11.

¹⁰ АМАЕ, Europe 1918—1929, Monténégro vol. 7, p. 83, Париз 12. октобра 1918, бр. 2945, Пишон — Бареру.

и деликатне ситуације која би због тога произашла за талијанску владу.¹¹

Италијанска влада је и директно одвраћала краља Николу од његове намјере, коју је у више наврата износио маркизу Монтаљарију, италијанском посланику на црногорском двору.¹²

У исто вријеме Италијани су савјетовали краљу Николи, који се жалио на држање француске владе према њему, да не заоштрава односе са њом.¹³

Такав став је италијанска влада заузела и када се књаз Петар, краљев син, обратио телеграмом својој сестри, италијанској краљици, тражећи да прими у аудијенцију црногорскога консула у Риму Добречића, који је требало да јој пренесе жељу краља Николе да отпутује у Албанију а потом у Црну Гору и да је моли за помоћ у вези са тим. Добречића је примио један функционер министарства двора, уз поруку да ће краљица ако буде требало, директно писати и одговорити краљу Николи. По наређењу италијанскога краља, Добречићева представка краљици упућена је министарству спољних послова ради усклађивања, како краљичин одговор не би био различит од одговора које је влада дала краљу Николи на кораке које је директно чинио код владе. Зато је Сонино обавијестио двор о ставу владе према захтјевима краља Николе, ради усклађивања евентуалног краљичиног одговора. Прво је подсјетио да је влада такве захтјеве до сада одбијала. Саопштио је да их је одбила и француска влада, са којом краљу Николи није у интересу да се у садашњем моменту свађа.

Сонино каже да краљев долазак у Албанију, што се тиче Италије, не би био користан, јер би то изазвало размимоилажење између Црногораца и албанског становништва, што би довело Италијане у тешку и мучну ситуацију.

У вези са жељом краља Николе да црногорске трупе прате италијанске када буду улазиле на територију Црне Горе, Сонино каже да ће водити рачуна о тој краљевој жељи, премда се још не може предвидјети да ли ће се и када та евентуалност остварити. Такође увјерава црногорску владу да Андрији Радовићу и његовим присталицама неће бити дозвољено да преко Италије отпутују у Солун и да ће код француске владе предузети мјере да им не дозволи излазак из Француске.

Због свега тога Сонино сматра да краља Николу и даље треба одвраћати од намјере да отпутује у Албанију, увјеравајући га у најбоља осјећања италијанске владе.

¹¹ Исто, р. 91, Рим, 16. октобра 1918, Барер — Пишону.

¹² Archivio storico diplomatico, Roma, (ASD), Archivio politico ordinario di gabinetto (1915—1918) Montenegro 1918, busta 158, Рим, 24. октобра 1918, Сонино — М. Пасквалинију, министру двора.

¹³ Др Драгољуб Живоиновић, *Питање Црне Горе и мировна конференција 1919. године*, с. 10.

У исто вријеме Сонино је писао Монтаљарију у Париз да краља Николу поново савјетује да одустане од своје намјере да тада отпутује у Црну Гору.¹⁴

Овакав став иначе наклоњене му италијанске владе представљао је за краља Николу непријатну околност.

Ипак, постојала је велика разлика између става Француске и става Италије. Све што је Италија радила предузимала је зато што је на то била приморана, или зато што је сматрала да то одговара њеним тренутним интересима, или интересима самога краља Николе. Француска, пак, радила је све да омогући реализовање планова противника краља Николе, тј. присталица уједињења Црне Горе и Србије и, потом, стварања Југославије. Италија је свој пристанак да се краљу Николи не дозволи у оном моменту повратак у Црну Гору поспратила захтјевом да се у исто вријеме не дозволи одлазак у Црну Гору ни противницима краља Николе. Зато је Сонино у разговорима са Барером тражио да Француска не дозволи тим људима да напусте Француску и отпутују за Солун, а ако су већ отишли — да се не сагласи са њиховим пројектом. Барер је сматрао да је овај захтјев оправдан.¹⁵

Француска влада се сагласила са овим захтјевом, па је обавијестила Барера да ће се предузети потребне мјере да се сумњивим личностима забрани излазак из Француске. Навела је у вези са тим и неке конкретне податке.¹⁶

Сонино је био задовољан овим ставом француске владе, али је тражио да му се и написмено саопшти. Барер је то одбио, сматрајући да је ријеч амбасадора Француске довољна и да такав захтјев има карактер увредљивог неповјерења.¹⁷

Француско министарство спољних послова је одобрило овај Бареров поступак и позвао га да у евентуалном разговору са Сонином прецизира став Француске у вези са Црном Гором. Скретнута му је пажња да у краља Николу није могуће имати повјерења, да је окружен сумњивим личностима и да је преокупиран династичким питањима па зато помишља да се ослони на Италију и искористи ривалство Србије и Италије ради обнове своје власти. Француска не може помагати краљево обарање, али исто тако не може на интриге његове и његових синова сузбијати слободно изражавање воље народа.¹⁸

¹⁴ ASD Archivio politico ordinario di gabinetto (1915—1918) Montenegro 1918, busta 158, Рим, 24. октобра 1918, Сонино — М. Пасквалинију; Рим, 29. октобра 1918 — Сонино — Монтаљарију.

¹⁵ АМАЕ, Europe 1918—1929, Montenegro vol. 7, п. 96, Рим, 18. октобра 1918, тел. бр. 2412, Барер — Министарству спољних послова.

¹⁶ Исто, р. 100, Париз, 19. октобра 1918, тел. бр. 3086, Министарство спољних послова — амбасадору Рим.

¹⁷ Исто, р. 107, Рим, 21. октобар 1918, тел. бр. 2441, Барер — Министру спољних послова.

¹⁸ Исто, р. 116, Париз, 22. октобра 1918, Министарство спољних послова — Амбасадорима у Лондону (бр. 4703) и Риму (бр. 3175).

Барер није вјеровоа у искреност и чврстину италијанског става. Он је 22. октобра својој влади јавио да би италијанска влада, и ако није заинтересована за повратак краља Николе у Црну Гору, могла олакшати тај пут ако би се он појавио у Италији. Зато Барер сматра да постоји интерес да се краљ задржи у Француској.¹⁹

О проблему повратка краља Николе у Црну Гору Барер је разговарао и са премијером Орландом, а овај му је изјавио да италијанска влада предузима све да краља Николу одврати од те намјере. Али Орландо не вјерује да тако мисли и краљица Јелена, која је врло заинтересована за судбину династије свог оца, а да се краљ, Виктор Емануело, о томе мало интересује.²⁰

И трећа велика сила, Велика Британија, која је током читавог рата била присутна у српско-црногорским и југословенским односима и била заинтересована за догађаје на Балкану, истина не толико колико Француска и Италија, била је противна плановима краља Николе о одласку у Црну Гору.²¹ Њу је претходно о тим плановима обавијестила француска влада, саопштавајући јој да у њима види краљеву жељу да „своје присуство искористи или за успостављање своје апсолутистичке власти или да настави своје интриге с Италијанима или непријатељима југословенског уједињења“, па је због тога Француска и одбила краљев захтев.²²

Краљ је и касније контактирао са представницима Велике Британије, жалећи се на поступке Француске и Србије према њему и тражећи да му се омогући повратак у Црну Гору. У разговорима са секретаром британске амбасаде у Паризу, Ериком Пипсом, он је опет говорио да му због ситуације у коју је доведен не преостаје ништа друго до да изврши самоубиство. Та је изјава изазвала извјестан утисак, па је било предлога да се тражи од Француске да краљу Николи дозволи повратак у Црну Гору, али је ипак закључено да се читава ствар препусти одлуци француске владе.

О питању краљевог повратка у Црну Гору разговарао је, 16. новембра, са британским амбасадором у Паризу Дербијем и предсједник црногорске владе, Евгеније Поповић, али исход није био охрабрујући, јер је Дерби изјавио да нема изгледа да краљ отпутује у Црну Гору.²³

¹⁹ Исто, р. 115, Рим 22. октобра 1918, тел. бр. 2450, Барер — Министарству спољних послова.

²⁰ Исто, р. 127, Рим, 25. октобар 1918, тел. бр. 2481, Барер — Министарству спољних послова.

²¹ Исто, р. 99, Лондон, 19. октобра 1918, тел. бр. 1280, П. Камон — Министарству спољних послова.

²² Др Драгољуб Живојиновић, *Питање Црне Горе и мировна конференција 1919. године*, с. 9.

²³ Исто, с. 14.

Пред таквим ставом великих сила краљ Никола је, наравно, био немоћан. Али, он се није мирио са њим. Истина, он га је час прихватао а час одбијао и поново покретао питање свога повратка у Црну Гору. Када је Д. Верне, одговарајући на прво краљево писмо, од 6. октобра, којим је он покренуо питање свога повратка у земљу, отворено ставио до знања да тај његов корак може имати негативних реперкусија на војне операције на Балкану, краљ је одговорио да не види зашто би његово присуство могло негативно утицати на операције, а у разговору са Вернеом је тражио објашњење за такву тврдњу. У исто вријеме краљ је тражио да се приликом војних операција поштују границе Црне Горе. А када је Верне изразио чуђење због оваквог захтјева и питао краља да ли то значи захтјев да се не прелазе границе Црне Горе да би она била уточиште аустроугарске војске, краљ је затражио да му француска влада гарантује да ће те границе прећи само француске, али никако не и српске трупе, јер су Срби анархисти и револуционари.²⁴ Тај захтјев краља Николе француска влада је енергично одбила, јер су, према њој, војне потребе прече од свега и команданту источне војске треба оставити слободне руке за одлуке које сам нађе за сходно.²⁵

Краљ Никола је имао намјеру да тражи да га на путу у Албанију прате дипломатски представници акредитовани код њега, али је и ова идеја наишла на енергично противљење Француске, јер би се то могло схватити као сагласност савезника са краљевим намјерама, што би изазвало тешкоће са Србима и Југословенима. Када је краљ у разговору са Д. Вернеом, 16. октобра, иако му је овај неколико пута поновио да би његово присуство на источној обали Јадрана било штетно за војне операције,²⁶ рекао да ће ускоро поћи у Италију а одатле „једном малом барком ако буде требало“ до албанске обале, Верне му је саопштио да га у том случају не би пратио, чиме је краљ био непријатно импресиониран.²⁷

Суочен са овако енергичним ставом француске владе, као и ставовима Енглеске и Италије, краљ је одустао од намјере да

²⁴ АМАЕ, Europe, Monténégro vol. 7, p. 67, Париз 7. октобра 1918, Д. Верне — краљу Николи; p. 72, Париз, 9. октобра 1918, Краљ Никола — Д. Вернеу; p. 73, 10. октобра 1918, Биљешка Д. Вернеа; p. 74, Париз, 10. октобра 1918, бр. 115, Д. Верне — Министарству спољних послова; p. 85, 13 октобра 1918, Министарство спољних послова — Амбасадорима у Риму и Лондону.

²⁵ Исто, p. 93, Париз, 16. октобра 1918, Министарству спољних послова — Д. Вернеу.

²⁶ Краљ је тражио да му то Верне и писмено напише, што је овај одбио.

²⁷ АМАЕ, Europe 1918—1929, Monténégro vol. 1, p. 3, Париз, 11. октобра 1918, Д. Верне — Министарству спољних послова; Monténégro vol. 7, p. 94, 16. октобра 1918, бр. 119, Д. Верне — Министарству спољних послова; p. 86, Париз 13. октобра 1918, Нота за министра; p. 90, Париз, 15. октобра 1918 Министарство спољних послова — Д. Вернеу.

отпутује у Црну Гору, али је изразио жељу да добије извјесне гаранције савезничких влада према њему. Тај је захтјев прихваћен, па му је француска влада саопштила да ће француске трупе када уђу у Црну Гору поштовати легалне власти краља Николе, а да ће војне власти које окупирају земљу управљати у име краљево. Ипак, краљу је стављено до знања да француска влада жели да сачува потпуну неутралност што се тиче унутрашњих ствари Црне Горе, па неће радити на обарању краља Николе, али се неће супротстављати ни осјећањима народа нити француска војска смије постати инструменат за репресалије и политички притисак у корист краља Николе. У овом смислу влада је послала инструкције Франше Д'Епреу команданту источне војске.²⁸

Када се упознао са ставом француске владе о окупацији Црне Горе, предсједник црногорске владе, Евгеније Поповић, је изјавио да га сматра задовољавајућим у свим тачкама. Задовољство је изразио и краљ Никола, изјављујући да је сада миран и да рачуна остати у Француској до момента када дођу да га узму за руку и врате у земљу.²⁹

Али краљ Никола ипак није остао миран. Напротив. Деларош Верне је ту узнемиреност тумачио лошим утицајем краљеве околине. Он је посебно апострофирао бившег српског министра Генчића (који је као жестоки противник Карађорђевића пришао црногорском краљу), а затим краљевог сина књаза Петра, руског посланика Истлавина, Влада Поповића, Нинковића, Милићевића.³⁰ Управо тих дана краљ је сазнао да је Црна Гора ослобођена, па је позвао Д. Вернеа и тражио да му се омогући да се што прије врати у земљу, изразивши жељу да га на том путу праги управо он, посланик Верне. Али Верне му је одговорио да ситуација још није јасна и да би у таквим околностима краљев одлазак био преурањен. Краљ је инсистирао на свом захтјеву, изјављујући да му је познато да је Божо Петровић закључио договор са Клам Мартинцом (Clam Martintz) и аустријском владом да се аустроугарске трупе могу слободно повући

²⁸ Исто, *Monténégro* vol. 7, p. 97, Париз, 18. октобра 1918, Министарство спољних послова — Амбасади у Лондону (бр. 4557) и Риму (бр. 3074); p. 109, Париз, 21. октобра 1918, Министарство спољних послова бр. 13459/3, Предсједник владе и министар рата — F. D'Épreu.

²⁹ Исто, p. 123, Париз, 23. октобра 1918, бр. 125, Д. Верне — Министарству спољних послова; p. 129, Париз, 25. октобра 1918, бр. 128, Д. Верне — Министарству спољних послова.

³⁰ Исто, *Monténégro*, vol. p. 3, Париз, 11. октобра 1918, Д. Верне — Министарству спољних послова; *Monténégro* vol. 7, p. 71, Париз, 9. октобра 1918, Д. Верне — Биљешка; p. 93, Париз, 18. октобра 1918, бр. 121, Д. Верне — Министарству спољних послова; p. 123, Париз, 23. октобра 1918, бр. 125, Д. Верне — Министарству спољних послова; p. 198, Париз, 27. новембра 1918, Д. Верне — Биљешка политичког одјељења.

и да их Црногорци неће у томе ометати.³¹ То је за Вернеа био доказ да је краљ играо дуплу игру и да жели да се у Црну Гору врати под заштитом Француза, и то прије него нерасположење према њему достигне размјере које се не могу исправити.³²

По налогу министарства спољних послова Верне је одмах сјутрадан, то јест 1. новембра, и писмено обавијестио краља да се став Француске и њених савезника о непожељности његовог повратка у Црну Гору није промијенио. Изгледа да је тих дана краљу стигло и писмо кћерке, италијанске краљице, која му је у духу става италијанске владе савјетовала да одустане од намјераваног пута.³³

Сјутрадан, 2. новембра 1918, краљ је личним писмом обавијестио министра спољних послова Француске, Пишона, да одустаје од намјераваног пута у Црну Гору, јер се, последице размислања, увјерио да не може имати боље гаранције за спокојство земље од наређења која су у вези са држањем окупационих трупа у Црној Гори упућена Франше Д'Еперуе и да са нестрпљењем чека, у нади да Француска и њени савезници неће изневјерити своје обавезе. Претходно је обавијестио Пишона о разлогу те своје нестрпљивости и забринутости, указујући на кампању коју три године воде његови противници са циљем да га лише наклоности савезника и изврше припајање Црне Горе једној другој држави. Краљ се плашио да би за постизање тога циља могли да користе биједу у земљи и одсуство виђенијих људи који су сви интернирани, што би било спријечено његовим присуством у земљи, зато је и желио да тамо отпутује. Најзад, једино што му је још остало било је да тражи да га редовно обавјештавају о ситуацији у Црној Гори.³⁴

Пишон је одмах захвалио краљу на оваквом држању, па му је још једном поновио став Француске владе: „Можете бити сигурни, Господару, да трупе под командом генерала Франше Д'Еперуе неће ништа пропустити да би обезбиједиле у Вашој краљевини одржавање реда и да ће поштовати уставне власти, као и слободу црногорског народа“.³⁵

О краљевом одговору, поред дипломатских представника у Лондону, Риму и Вашингтону, био је обавијештен и генерал

³¹ Извјештавајући о том разговору своју владу, Д. Верне каже да му је тек сада јасно зашто је краљ тражио да црногорске границе буду поштоване и зашто је био јако иритиран када га је питао да ли има намјеру да од Црне Горе направи уочиште Аустријанаца. Верне је сматрао да је краљ био у току преговора Божа Петровића и бојао се да прерани долазак француских трупа не поремети договор аустријско-црногорски. — Исто, *Monténégro* vol. 7, p. 145/6, Париз, 31. октобра 1918, бр. 132, Д. Верне — Министарству спољних послова.

³² Исто.

³³ Исто, p. 148, Париз, 1. новембра 1918, бр. 133, Д. Верне — Министарству спољних послова.

³⁴ Исто, p. 150/151, Париз, 2. новембар 1918, Краљ Никола — Пишону.

³⁵ Исто, p. 160, Париз, 4. новембра 1918, Пишон — краљу Николи; *Le Rôle de la France dans l'annexion forcée du Monténégro*, Rome 1921, s. 40.

Франше Д'Епере. Он је замољен да пошаље један извјештај о стању у Црној Гори, који би био поднесен на увид краљу Николи, али који може бити потраћен, само за употребу министарства спољних послова, повјерљивим обавјештењима о стању духова и расположењу народа у односу на краља.³⁶

Франше Д'Епере није био у Солуну већ на путу, у Београду, а команда у Солуну није имала прецизних података о стању у Црној Гори. Али ни Ф. Д'Епере није имао тих података. На путу је ипак сазнао да повратак краља Николе није пожељан, да ће се Црна Гора укључити у југословенску државу и да су српске трупе већ запосјеле Цетиње и Подгорицу, па је о томе извијештено министарство спољних послова.³⁷

Ускоро је краљ Никола поново покренуо питање свога повратка у земљу. Очигледно, он је схватио да је нереална његова нада да ће Клам Мартинлец предати власт Божу Петровићу, јер су се догађаји у Црној Гори одвијали неповољно по њега. Осим тога, Аустрија је закључила примирје са Савезницима, прихватајући све њихове захтјеве. У таквој ситуацији краљ је сматрао да је неопходно да се нађе у Црној Гори. Зато је одлучио да се предсједнику француске републике Поен Кареу лично обрати захтјевом да му се омогући повратак у земљу. Краљ је са садржајем писма упознао прво Д. Вернеа, рекавши му да не може дуго остати у Француској и да му је остало садо да бира између двије ствари: или да се врати у Црну Гору или да изврши самоубиство. Изјавио је да ће се у Црној Гори задржати само неколико дана, а потом се вратити у Париз, на конференцију мира.

Сличан разговор краљ је водио и са секретаром британске амбасаде у Паризу.

У писму Поенкареу, 20. новембра 1918. године, краљ је рекао да је прихватио савјет савезника да сачека са повратком у Црну Гору, (иако је за њега то била свирепа одлука) али да му сада отуда стижу алармантне вијести, које су из часа у час све горе, јер тамо дјелују страни агенти. Зато не може остати неактиван и мирно спавати када је у Црној Гори све у опасности, па моли Француску да му омогући хитан повратак у Црну Гору, стављајући му на располагању потребна материјална средства.³⁸

Са овим писмом краљ Никола је упознао и италијанског посланика Монтаљарија. И њему је рекао да би у Црну Гору отпутовао само на дестак дана, да види народ и да својим прису-

³⁶ Исто, р. 161, Париз, 5. новембра 1918, Министарство спољних послова — Амбасадорима у Лондону (бр. 523), Риму (бр. 3538) и Вашингтону (бр. 3060); р. 162, Париз, 5. новембра 1918, бр. 154 Министарство спољних послова — F. D'Ерегеу.

³⁷ Исто, р. 167, Солун, 7. новембар 1918, тел. бр. 212, Граје (Graillet) — Министарству спољних послова; р. 177, Солун, 12. новембра 1918, Граје — Министарству спољних послова.

³⁸ Исто, р. 183, 13. новембра 1918, Биљешка; р. 192, Биљешка Д. Вернеа; Париз, 20. новембра 1918; р. 193, Париз, 20. новембра 1918, краљ Никола — Поенкареу.

ством спријечи антидинастичку пропаганду Срба, па би се потом вратио на конференцију мира. Изразио је жељу, ако му Французи дозволе да отпутује, да му Италија олакша да дође до Црне Горе. Предао му је и двије копије свога писма Поенкареу — једно за Сонина, а друго за италијанскога краља.

Монтаљари није ништа одговорио краљу, изговарајући се непознавањем ситуације у Црној Гори као и непознавањем става своје владе у вези са оправданошћу једног таквог пута.

И Монтаљари је овакво краљево држање тумачио као посљедицу негативног утицаја његове околине, а посебно књаза Петра.³⁹

Поенкаре је брзо реаговао на краљево писмо, па му је већ 24. новембра одговорио, понављајући још једанпут раније изнесене ставове о томе да француска влада неће предузети ништа што би било против воље црногорског народа и било у супротности са његовим легитимним аспирацијама; да ће француске трупе, које треба привремено да окупирају Црну Гору, поштовати постојеће институције, успоставити ред и помагати становништву да обнови нормални живот. „Изгледа пожељно“ — каже се у писму — „да Ваше Величанство причека повратак у своју краљевину, док овај циљ буде постигнут и док живот у Црној Гори поново отпочне свој уобичајени ток. Присуство савезничких трупа, помоћ коју ће пружити становницима допринијеће несумњиво да се убрза тај тренутак који Ваше Величанство од срца жели. Чим он буде дошао, влада Републике ће бити срећна, Господару, да олакша Ваш повратак“.⁴⁰

Послије овога писма краљу Николи није преостајало ништа друго до да се још једном повинује вољи Француске, о чему је и обавијестио Д. Вернеа.⁴¹

Тог истог дана, 24. октобра 1918. године, када је Поенкаре писао наведене ријечи, почела је да засједа Подгоричка скупштина, која ће не без наклоности Француске донијети одлуку о детронизацији краља Николе и уједињењу Црне Горе и Србије.

Рад на спречавању краљевих противника да отпутују у Црну Гору

Од првог дана захтјева да му се омогући повратак у Црну Гору, краљ Никола је тражио да се то онемогући његовим противницима, који су се припремали и организовали за одлазак у

³⁹ ASD, Archivio politico ordinario di gabinetto (1915—1918), Montenegro 1918, busta 158, Париз, 20. новембра 1918, бр. 270/107, Монтаљари — Сонину (Министарство спољних послова бр. 75714, 23. новембра 1918).

⁴⁰ AMAE, Europe 1918—1929, Monténégro, vol. 7, p. 195, 24. новембра 1918, Поенкаре — Краљу Николи; Le rôle de la France dans l'annexion forcée du Monténégro, Rome 1921, с. 41.

⁴¹ Исто, р. 197, Париз, 27. новембра 1918, телефонска порука Д. Вернеа.

Солун, а одатле са српском војском за Црну Гору. У многим писмима, која су он и његова влада упућивали савезничким владама, наводи се: док се краљу и званичним представницима Црне Горе онемогућава повратак у Црну Гору, дотле се у том погледу краљевим противницима не праве никакве сметње. Навођени су и конкретни примјери, а посебно рад Јанка Спасојевића у Женеву на окупљању присталица уједињења и њихов одлазак у Солун са исправама које им обезбјеђује српска влада.⁴²

На један захтјев француској влади да се спријечи активност тих људи који су пошли за Солун, краљу је одговорено да нико у француском министарству спољних послова не зна за одлазак тих људи, па су од краља тражени детаљни подаци.⁴³

Иначе црногорска влада је била саставила списак у том смислу сумњивих личности за које је тражила забрану изласка из Француске, па је тај списак предат француској полицији и српском посланству надлежном да издаје пасоше.⁴⁴

Италијанска влада је без резерве подржавала ове захтјеве краља Николе, па када је сазнала да су неки његови противници отишли за Солун и да ће им се придружити други, ради организовања антидинастичког покрета у Црној Гори, Сонино је тражио од француске владе да не одобри ова путовања и да се не сагласи са пројектима краљевих противника.⁴⁵

Француска влада је прихватила овај Сонинов захтјев, па је италијанској влади чак доставила имена двојице краљевих противника који су из Француске отпутовали преко Италије, наглашавајући да је сад на италијанским властима да их спријече да пођу даље. О њима су обавијештене и француске власти на Крфу и Солуну, уз захтјев да им онемогуће, ако се тамо појаве, одлазак у Црну Гору.⁴⁶

Сонино је био задовољан оваквим ставом француске владе, али је тражио да му се то и писмено потврди. Но, француски посланик Барер је то одбио, карактеришући тај захтјев као увре-

⁴² Исто, р. 138, Неји, 8. октобра 1918. бр. 224, Е. Поповић — Д. Вернеу; р. 140/41, Женева 8. октобра 1918; р. 142, 8. октобра 1918; ASD, Archivio politico ordinario di gabinetto (1915—1918) Monténégro 1918, busta 158. Париз, 27. октобра 1918, Монтљари — Министру спољних послова (бр. 5472); Црногорски конзулат у Женеву 8. октобра 1918.

⁴³ АМАЕ, Europe 1918—1929, Monténégro vol. 7, р. 88, Париз, 14. октобра 1918, Д. Верне — Министарству спољних послова; бр. 89, Париз, 14. октобра 1918, Д. Верне — краљу Николи.

⁴⁴ Исто, р. 100, Париз, 19. октобра 1918, тел. бр. 3086, Министарство спољних послова — Амбасадору Рим.

⁴⁵ Исто, р. 96, Рим, 18. октобра 1918, Барер — Министарству спољних послова, бр. 2412; ASD, Archivio politico ordinario di gabinetto (1915—1918), Montenegro 1918, busta 158, Рим, 24. октобра 1918, Сонино — Пасквалинију, министру двора.

⁴⁶ Исто, р. 100 Париз, 10 октобра 1918, тел. 3086, Министарство спољних послова — Амбасади Рим. — Касније су, заиста, француске војне власти зауставиле ове личности у Битољу, али су их на интервенцију српских власти пустиле.

ду за Француску.⁴⁷ Уосталом, француска влада је у више навра-изјављивала да ће се држати неутрално, да неће радити против краља, али ни против његових противника.

Но, без обзира на ова обећања, противници краља Николе су без тешкоћа ишли за Солун, а одатле у Црну Гору. На ту чињеницу је црногорска влада често скретала пажњу савезничким владама, па и српској влади, молећи да се то онемогући, као и рад тих људи у Црној Гори, гдје они воде антидинастичку пропаганду и припремају преврат.⁴⁸

Овим захтјевима се одазвала једино италијанска влада. Италијански конзулати су имали спискове противника краља Николе и личностима са тих спискова нијесу издавали визе да преко Италије иду за Крф и Црну Гору. У томе су били тако ревносни да чак ни Петру Пламенцу нијесу хтјели дозволити одлазак у Црну Гору без претходне сагласности краља Николе и његове владе. Наиме, Петар Пламенац и два посланика Црногорске скупштине (Марић и Добречић), чувши за заказивање скупштине у Подгорици, а по свој прилици не знајући о каквој се скупштини ради, затражили су од италијанскога конзула у Марсељу да им се омогући да се из Барија пребаце неким бродом у Бар, како би стигли на стварање скупштине. Пошто је утврђено да за тај пут нијесу питали ни краља ни владу, италијанско министарство спољних послова је одговорило да се њихов захтјев не може узети у обзир.⁴⁹

Слање краљевих присталица у Црну Гору и позивање Црногораца да дођу у Париз

Краљ Никола и његова влада су се трудили да у Црну Гору пошаљу што више својих присталица, како би се на лицу мјеста супротставили противницима. У томе су наилазили на свестрану подршку и разумијевање Италије. Када је црногорска влада питала италијанску владу да ли с италијанским трупима које су одређене за окупацију Црне Горе може поћи и извјестан број

⁴⁷ Исто, р. 107, Рим, 21. октобра 1918, тел. 2441, Барер — Министарству спољних послова.

⁴⁸ Исто, р. 111, Неји, 21. октобра 1918, бр. 2208, Е. Поповић — Д. Вернеу; р. 113/114, Неји, 21. октобра 1918, Е. Поповић — Д. Вернеу; 155/156, Неји, 3. новембра 1918, бр. 2244, Е. Поповић — Д. Вернеу; р. 173/174, Неји, 5. новембра 1918, бр. 2251, Е. Поповић — Д. Вернеу; ASD, Archivio politico ordinario di gabinetto (1915—1918), Montenegro 1918, busta 158, Неји, 3. новембра 1918, бр. 2244, Е. Поповић — Д. Вернеу; Неји, 5. новембра 1918, бр. 2251, Е. Поповић — Д. Вернеу.

⁴⁹ ASD, Archivio politico ordinario di gabinetto (1915—1918), Montenegro 1918, busta 158, бр. 19951, 21. новембра 1918, Марсељ 20. новембра 1918, Консулат — Министарству спољних послова; Рим, 25. новембра 1918, Министарство спољних послова — Амбасади Париз, бр. 18358; Париз, 27. новембра 1918, бр. 20354, Амбасада — Министарству спољних послова Рим; Министарство спољних послова, 29. новембра 1918, бр. 18668.

присталица краља Николе који би имали задатак да се супротстављају противничкој пропаганди, изражена је спремност да се тај захтјев прихвати, али да се треба договорити о начину његове реализације.⁵⁰

Ускоро је црногорски генерални консул у Риму, Ф. Добречић, доставио италијанском министарству спољних послова списак од 15 особа које живе у Швајцарској, с молбом да им се омогући долазак у Италију, како би са онима који су већ у Риму отпутовали у Црну Гору.⁵¹

Ради одржавања везе са Црном Гором и ради руковођења тим одашиљањем тих људи, у Рим је, средином новембра 1918. године, дошао члан црногорске владе министар Мило Вујовић. С обзиром на развој ситуације на Балкану, он је још почетком новембра тражио да дође у Рим, како би био ближе Црној Гори и с Италијом координирао акције у односу на Црну Гору, за коју су тада црногорски министри тражили да буде и ослобођена искључиво од италијанских трупа.⁵² Чим је дошао у Рим, Вујовић је разговарао с италијанским министром војним генералом Зупелијем (Zupelli), па је, поред осталог, тражио да му се омогући да у Црну Гору пошаље двије-три особе које би му припремиле састанак са најугледнијим личностима црногорским и да се тим емисарима дају потребна финансијска средства ради обављања њихове мисије.⁵³

О овом захтјеву Зупели је консултовао министра спољних послова Сонина, а овај му је одговорио да сматра да треба удовољити томе захтјеву, уколико је могуће да то не изазове конфликте и непријатан публицитет.⁵⁴

Ускоро је Мило Вујовић послао у Црну Гору своје људе Божа Кривокапића и Арса Мартиновића, који су стигли из Швајцарске и које је он посебно тражио за ту мисију. Ту је био и италијански обавјештајац Ђовлин Балдаћи, кога је италијанско министарство морнарице још раније било уступило црногорској влади и са којим је Вујовић и прије сарађивао. Они су у Црну Гору однијели разни пропагандни материјал, међу којим и краљев проглас Југословенима од 7(20) октобра 1918. године, као и Вујовићева писма неким истакнутим Црногорцима.⁵⁵ Али ови

⁵⁰ Исто, Рим, 7. новембра 1918, Министарство спољних послова — Амбасадорима у Паризу, Лондону и посланику Монтаљарију.

⁵¹ Исто, Рим, 20. новембра 1918, — De Martino, генерални секретар Министарства спољних послова, Рим.

⁵² Др Драгољуб Живојиновић, *Питање Црне Горе и мировна конференција 1919. године*, с. 7.

⁵³ ASD, Archivio politico ordinario di gabineto (1915—1918) Montenegro 1918, busta 158, Рим, 18. новембра 1918, М. Вујовић — генералу Зупелију, министру војске.

⁵⁴ »Esprimo l'avviso che convenga favorire le sue richieste per quanto e possibile senza pero creare conflitti e publicita incresciose«. — Исто, Рим, 21. новембра 1918, Сонино — Зупелију.

⁵⁵ Др Димитрије Димо Вујовић, *Уједињење Црне Горе и Србије*, 400/401.

су људи стигли у Боку Которску, односно у Црну Гору, када је Подгоричка скупштина већ била донијела своје одлуке о детронизацији краља Николе и уједињењу Црне Горе и Србије.

Краљ Никола и црногорска влада су радили не само на слању својих људи у Црну Гору већ и на доласку истакнутих политичара из Црне Горе у Француску.

Прије свега, преко италијанских војних команди тражили су податке о томе које се истакнуте личности налазе у Црној Гори и каво је њихово расположење према краљу Николи и црногорској влади. Министарство спољних послова Италије тражило је од генерала Пиаћентинија (Piacentini), команданта италијанских трупа на Балкану, да му хитно пошаље те податке.⁵⁶

Краљ Никола је Италијанима достављао имена личности које је позивао да дођу у Француску. Такав је, на примјер био Рамадановић, бивши маршал двора, али је он одбио да дође у Француску. Краљ је показивао нарочити интерес за генерала Јанка Вукотића, па је тражио да он, чим се врати из интернације, дође у Париз. Краљ је предао и један списак од седам личности за које је тражио да одмах дођу у Париз. То су били: војвода Божо Петровић, генерал Јанко Вукотић, предсједник Скупштине Мило Дожић, министар Мирко Ђукановић, министар Љубо Бакић, бивши консул у Скадру, Алекса Мартиновић и генерал Митар Мартиновић.⁵⁷ Сонино је овај списак доставио Пиаћентинију, али управо онога дана када је он то урадио, 26. новембра 1918. године, Подгоричка скупштина је донијела одлуку о детронизацији краља Николе и о уједињењу Црне Горе и Србије, и то уз активно учешће управо неких личности са тога списка. Осим тога, и Митар Мартиновић се већ био експонирао као присталица уједињења, а касније, када се вратио из интернације, то је урадио и Јанко Вукотић. И Мило Дожић је на збору у Колашину 28. октобра потписао декларацију којом се тражи уједињење Црне Горе и Србије. То најјасније говори да је у Црној Гори било врло мало угледних главара који су остали вјерни краљу Николи.

Ускоро по доласку у Рим и Мило Вујовић је упутио неким истакнутим Црногорцима (Божу Петровићу, митрополиту Митрофану, Митру Мартиновићу, Марку Ђукановићу) писма у којима их увјерава у повољан положај краља и владе и позива их да дођу у Француску. У писму митрополиту Митрофану, 17. новембра, каже: „Добро би било кад би сте упливисали, да бар пет-шест, а по могућности и десет, наших виђенијих и уплив-

⁵⁶ ASD, Archivio politico ordinario di gabinetto (1915—1918) Montenegro 1918, busta 158, Rim, 11. новембра 1918, Министарство спољних послова — генералу, Пиаћентинију Валона.

⁵⁷ Исто, Рим, 26. новембра 1918, Министарство спољних послова — генералу Пиаћентинију.

нијих људи што прије пређу овамо. Италијанска влада ми је ставила за то сва средства на расположење“.⁵⁸

Писмо сличне садржине, истог дана, упутио је Вујовић и генералу Митру Мартиновићу. Ту каже: „Наши национални интереси, интереси народа у Црној Гори, као и озбиљност часова преживљујемо захтијевају, да овамо дођете неколицина политичких првака, да идемо у Париз, пошто ће Конференција мира почети брзо. Талијанска влада нам је омогућила све за ваш прелазак морем, па ма колицина пошли“.⁵⁹

Два дана касније, 19. новембра, Вујовић то исто поручује и војводи Божу Петровићу: „Ради Црне Горе и очувања части народа црногорског, ради правог успјеха акције коју сте подузели, неопходна је потреба, да одмах и без одлагања, упутите четири-пет људи преко Италије за Париз (довољно је да дођу до најближе талијанске лађе). Краљ ми јавља, да учиним све што је могуће, да Ви лично дођете са неколицином. . . Но ако Ви сматрате да је боље да останете тамо, а Ви, кумим Вас Богом, упутите кога год било. . . Што смо могли учињели смо и чинимо све, али даљи рад у велико ће зависити од Вас тамо и Ваше помоћи“.⁶⁰

У свим овим писмима Вујовић помиње и евентуални улазак Црне Горе у Југославију, али пошто претходно сведе своје рачуне, јер би као таква у новој држави имала „много боље, много часније и много сигурније“ мјесто, и не би онда то било „под копреном срама, већ као равноправни члан“. Обавјештава их о свом учешћу на Женевској конференцији и наглашава: „али сам се од детаља резервисао потпуно све док створим везу са вама тамо“. Затим им поручује, знајући за активност ујединитеља: „Кумим Вас богом не предухитрите ничм прије него се видимо и прије него видите овамошње стање“.⁶¹

Али на ове Вујовићеве поруке и позиве није било одзива. Нико од позваних, нити било који други угледнији политичар, није отишао у Италију, па ни у Француску. Осим Марка Ђукановића, они нијесу ни одговорили на Вујовићева писма. Пошто је у међувремену одржана Подгоричка скупштина, Ђукановић је обавијестио Вујовића о њеном засједању и одлукама.⁶²

Као што се види, ни ова акција краља Николе, као ни многе друге вођене тих дана, није дала жељене резултате, иако је била помогнута од Италијана. Истина, Вујовић је успоставио контакт са Црном Гором и преко Италијана и људи које је тамо

⁵⁸ АС МИД, ПО, 1918, ф. 10, Црна Гора VIII 858—863.

⁵⁹ Исто.

⁶⁰ Ј. Ђетковић, н. дј., 338/9.

⁶¹ Др Димитрије Димо Вујовић, *Уједињење Црне Горе и Србије*, с 401

⁶² Исто, с. 402.

упутио прикупио је неке податке о стању у земљи. Али то није било довољно — позиција краља Николе и његове владе ни у чему се није тим побољшала.

Prof. dr Dimitrije-Dimo Vujović

LES DEMANDES DU ROI NICOLAS DE RETOURNER
AU MONTÉNÉGRO ET L'ATTITUDE DES ALLIÉS PAR RAPPORT
A CELA A LA VEILLE DE L'ASSEMBLÉE DE PODGORICA EN 1918

R e s u m é

Les grands succès des alliés au Balkan et particulièrement la parcée du front de Thessalonique, au cours de septembre 1918, rappelaient un proche dénouement de la situation, de sorte que le roi Nicolas désirait de se trouver à proximité du Monténégro et ensuite d'entrer au Monténégro avec les troupes des Alliés et d'y renouveler son pouvoir. Il demanda quelques fois aux Alliés, avant tout aux Français, de lui rendre cela possible. Mais malgré son enforcement continuel et persistant, les Alliés ne lui en ont pas rendu possible. Les Français surtout en étaient intransigeants, affirmant que la présence du roi Nicolas au Monténégro ferait du dommage aux opérations militaires, car il en viendraient des querelles entre ses adhérents et ses adversaires. A part de cela on parlait aussi que la sécurité personnelle du roi pourrait être menacée. C'est pouquoi on conseilla au roi d'attendre que la situation au Monténégro soit définitivement mise en ordre, les Alliés promettant de respecter les organes de pouvoir légaux, de rester neutres et de ne pas aider les adversaires du roi ni ses adhérents. Quoiqu'en rapport avec cela ils accordaient leurs points de vue, il y en avait, en effet, de grandes différences politiques entre la France et l'Italie car, la première, en réalité, aidait les adversaires du roi, tandis que la deuxième aidait ses adhérents.

Le roi, à l'aide de l'Italie envoyait ses adhérents au Monténégro et entreprenait tout d'empêcher cela à ses adversaires, mais il n'en avait pas de succès. Il n'en avait de succès non plus dans ses efforts de faire venir quelques politiques monténégrins distingués.

Le roi n'a pas réussi de retourner au Monténégro ni d'empêcher ses adversaires de le détrôner et de proclamer l'union du Monténégro et de la Serbie.